

В. П. Черноус
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія»
м. Рівне, Україна

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті узагальнені теоретичні положення щодо сутності поняття «професійна компетентність», яка розглядається як інтегрована властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної та практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та взаємодії з учнями у процесі педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій навчання для отримання високих результатів. Визначені та проаналізовані основні структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи: мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний, когнітивно-технологічний, комунікативний, соціальний.*

***Ключові слова:** професійна компетентність, вчитель початкової школи, структурні компоненти професійної компетентності.*

Постановка проблеми. Проблема професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи набуває все більшої актуальності завдяки розширенню і збагаченню соціального досвіду, сфери освітніх послуг, створенню інноваційних типів навчальних закладів, нових технологій, виникненню різних форм передачі інформації. Сформованість професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця виявляється в організації результативного процесу формування у студентів знань, умінь і навичок, достатніх для взаємодії в навчально-виховному процесі, оволодінні методологією та досвідом педагогічного процесу. Удосконалення рівня професійної компетентності майбутніх учителів є одним із основних напрямів реформування системи освіти на сучасному етапі. Саме тому на етапі модернізації системи освіти в Україні особливої значущості набуває питання підвищення професійної компетентності сучасного педагога. У зв'язку із цим виникає необхідність всебічного вивчення та аналізу такого поняття, як «професійно-педагогічна компетентність вчителя».

Аналіз досліджень. Проблема професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи перебуває в центрі уваги дослідників. Питанням педагогічної компетентності у професійній освіті займалися такі вчені, як І. Бех, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Т. Яценко. Своєрідною концептуальною основою професійної підготовки педагогів у вищій школі, розвитку їх професійної компетентності стали роботи І. Зязюна, В. Лозової, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Савченко та ін. Професійно-педагогічна компетентність вивчається в контексті проблеми реалізації особистісних характеристик майбутнього вчителя, формуванні його внутрішньої свідомості і рефлексії, динаміки професійного самовизначення. Подальший розвиток і удосконалення вчені відносять до найважливіших проблем сучасної освіти. Але досі залишається невирішеним питання наукового обґрунтування взаємозв'язків основних компонентів професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя.

Метою статті є теоретичне визначення структури та змісту професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. В умовах соціально-економічного та інформаційного прогресу характер професійної діяльності вимагає мобільності, гнучкості, готовності до здійснення педагогічної діяльності, постійного підвищення загальної та професійної культури.

Поняття «професійна компетентність вчителя» виражає особисті можливості педагога, які надають йому можливість самостійно та ефективно вирішувати педагогічні завдання. Для здійснення зазначеної діяльності педагогу потрібно знати педагогічний матеріал, уміти застосовувати її на практиці. Таким чином під педагогічною компетенцією можна розуміти єдність теоретичної та практичної готовності майбутнього спеціаліста до професійної діяльності.

Учений В. Адольф вважає, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [1, с. 118].

В. Кричевський стверджує що професійна компетентність – це «сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; оволодіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості» [5, с. 67]. Автор визначає чотири види професійної компетентності: функціональна (реалізація педагогічних знань), інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення і творчого підходу до виконання своїх обов'язків), ситуативна (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальна (реалізація комунікативних здібностей).

Н. Кузьміна визначає професійну педагогічну компетентність як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [6].

А. Маркова, розглядаючи професійну компетентність, виділила такі її види: спеціальна компетентність (професійна діяльність на високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); соціальна компетентність (володіння професійною діяльністю, методами спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї праці); особистісна компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку); індивідуальна компетентність (методи саморегуляції і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, вміння організувати свою працю) [7].

Детальний аналіз сутності професійної компетентності майбутнього вчителя подано у дослідженні В. Синенка. Автор стверджує, що потрібно розрізняти підготовку фахівця та його професійну компетентність. Перше поняття відображає процес володіння знаннями й навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Поняття «педагогічна компетентність» науковець вважає категорією педагогічної науки. Професійна педагогічна компетентність відображає властивості й стосунки всіх предметів педагогічної науки [10].

Аналіз різних підходів до досліджуваного поняття дає можливість стверджувати, що професійна компетентність вчителя – це складний комплекс, який включає в себе професійні знання, вміння, навички, такі якості як креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку та самореалізації.

Набуття майбутнім педагогом професійної компетентності полягає в тому, що професійні знання повинні формуватися одночасно на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, технологічному та методичному. Це вимагає професійного мислення, здатності аналізувати і синтезувати інформацію, цілісно уявляти технологію її застосування.

Основними завданнями педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є такі:

- забезпечити оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації;
- створити умови для становлення професійної культури майбутнього спеціаліста;
- формувати ключові компетентності майбутнього вчителя початкової школи;
- розвивати професійну мобільність студентів;
- організувати методичну, дидактичну підтримку майбутніх спеціалістів;
- формувати соціальну активність на основі особистісних рис та соціальних умінь особистості.

Професійна компетентність майбутнього вчителя є чинником підвищення якості освіти та охоплює такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний, когнітивно-технологічний, комунікативний, соціальний.

Формування мотиваційно-ціннісного компонента педагогічної компетентності майбутнього спеціаліста вимагає не лише зовнішніх мотивів навчання, але й активізацію внутрішніх мотивів в процесі навчання: мотиви потреби, ціннісні орієнтації, прагнення. Внутрішня мотивація пов'язана зі змістом навчання і ґрунтується на потребі спілкування з учнем. Зовнішня мотивація зумовлена чинниками, які не мають безпосереднього зв'язку з професійною діяльністю [9, с. 15].

Мотиваційно-ціннісний компонент дозволяє виявити, а потім формувати позитивні мотиви майбутнього вчителя до творчої праці. Такий компонент відображає вміння адаптувати наукову інформацію відповідно до цілей і завдань навчання учнів; усвідомлення необхідності якісно виконувати свої обов'язки; вміння викликати інтерес учнів до опанування нової інформації, яка буде сприяти їхньому навчанню і приведе до усвідомлення матеріалу; вміння впливати на цілі і мотиви діяльності учнів за допомогою поради, переконання.

Операційно-діяльнісний компонент зумовлює діяльність педагога, яка проявляється в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку в межах реалізації професійно-педагогічної діяльності. Цей компонент реалізується через якості та властивості особистості: креативність, ініціативність, спрямованість на співпрацю, впевненість в собі, схильність до самоаналізу, здатність до імпровізації, передбачення; ініціативне, критичне та інноваційне прогнозування результатів своєї діяльності і взаємовідносин, а також предметних знань, умінь і навичок.

Важливими складовими частинами операційно-діялісного компоненту є методична, інформаційна, предметна, науково-педагогічна компетенції.

Методична компетентність має на меті закріплення вчителем нових педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу, використання нових сучасних технологій навчання.

Інформаційна компетентність майбутнього вчителя початкової школи включає сукупність професійно важливих знань, умінь і навичок, що визначають його здатність ефективної роботи з інформацією. Інформаційна компетентність передбачає вміння і навички роботи з ІКТ; застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, систематизації, використання інформації; самостійно створювати різноманітні тестові завдання; враховувати дидактичні принципи, закономірності, способи, форми організації навчального процесу для його оптимізації на основі комп'ютеризації.

У складі інформаційної компетенції можна виділити такі структурні компоненти, як:

- технологічна (уміння застосовувати засоби сучасних інформаційних технологій, апаратні та програмні засоби, мультимедіа та ін.);
- організаційно-методична (уміння пов'язані із впровадженням сучасних інформаційних технологій в навчальний процес);
- пошуково-дослідницька (уміння знаходити та подавати необхідну інформацію);
- інноваційна (уміння використовувати інформаційні технології у навчально-виховному процесі) [8, с. 35].

Предметна компетентність у складі структури професійно-педагогічної компетентності свідчить про рівень фахової підготовки спеціаліста, його здатність виконувати різні професійні функції.

Науково-педагогічна компетентність передбачає володіння педагогічною майстерністю та виступає засобом виховного впливу на особистість учня.

Когнітивно-технологічний компонент містить у собі знання, уміння і навички, досвід практичної діяльності у галузі предмета, розв'язання творчих завдань, вивчення особистості учня; використання прийомів педагогічного впливу, уміння організувати навчальний процес, спрямований на всебічний розвиток особистості учня.

Комунікативний компонент професійно-педагогічної компетентності включає знання, уміння, навички та способи здійснення навчальної діяльності, врахування вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів; створення атмосфери творчого спілкування, повагу до особистості кожного учня.

Соціальний компонент являє собою усвідомлення соціальних проблем та запитів, способів взаємодії із суспільством; уміння знаходити інформацію, відповідність вимог до запитів та потреб, уміння робити вибір, брати на себе відповідальність, формування засобами предмета патріотичних почуттів, поваги до історії, традицій українського народу тощо.

Отже, професійно-педагогічна компетентність – це властивість особистості, що володіє комплексом професійно-значущих для вчителя якостей, має високий рівень теоретичної та практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної педагогічної співпраці з учнями на основі впровадження сучасних технологій навчання. Професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя початкової школи охоплює весь спектр його соціальних, професійних, особистісних стосунків, уособлює найвищий якісний професійно-педагогічний розвиток його особистості, який характеризується певною кількістю складових компонентів, якостей та характеристик.

Висновки. Отже, в даній статті ми здійснили аналіз наукових джерел; розглянули поняття «професійно-педагогічна компетентність»; на основі наукових праць дослідників визначили аспекти професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів, розкривши сутність даного поняття через ключові компоненти та їхній зміст. Професійно-педагогічна компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється у відповідності із процесами, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура професійно-педагогічної компетентності також повинна періодично видозмінюватися, корегуватися у зв'язку зі стрімким розвитком науки й практики. Питання визначення змісту, форм, рівнів, механізмів та структури «професійно-педагогічної компетентності» майбутнього учителя потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография. Красноярск : КГУ, 1998, 286 с.
2. Брюховецька Є.В. Сутність і структура професійної компетентності. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2013. № 3(56). С. 12–19.
3. Драч І.І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. *Проблеми освіти*. 2008. № 57. С. 44–47.
4. Лісова С.В. Узагальнення та систематизація педагогічних знань у процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. Вип. 11. Том 1 / упоряд. О.Б. Петренко; ред. кол. : Н.М. Коляда, Н.Б. Грицай, Т.С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2020. С. 36–44.
5. Кричевский В.Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. Москва : Педагогика, 1987, 212 с.
6. Кузьмина Н.В. Профессионализм преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 119 с.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
8. Морська Л.І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів. Монографія. Тернопіль ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007, 243 с.
9. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін.; за ред. І.А Зязюна. Київ : СПД Богданова А.М., 2008, 386 с.
10. Синенко В.Я. Профессионализм учителя. Новосибирск : Педагогика, 1999.

V. П. Черноус. Сущность понятия «профессионально-педагогическая компетентность» будущего учителя начальной школы. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические положения о сущности понятия «профессиональная компетентность», которое рассматривается как интегрированное свойство личности, обладающей комплексом профессионально значимых для учителя качеств, обладает высоким уровнем научно-теоретической подготовки к творческой педагогической деятельности и эффективного взаимодействия с учащимися в процессе педагогического сотрудничества на основе внедрения современных технологий обучения для достижения высоких результатов. Определены и проанализированы основные структурные компоненты профессионально-педагогической компетентности будущего учителя начальной школы: мотивационно-ценностный, операционно-деятельностный, когнитивно-технологический, коммуникативный, социальный.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель начальной школы, структурные компоненты профессиональной компетентности.

V. Chornous. The essence of the concept “professional and pedagogical competence” of the future teacher of primary school. – Article.

Summary. The article summarizes the theoretical concepts on the essence of the concept of “professional competence”, which is considered as an integrated property of a person with a set of professionally significant quality for a teacher, has a high level of scientific, theoretical and practical training for creative teaching and effective interaction with students in the process of pedagogical cooperation based on the introduction of modern learning technologies to achieve high results. The main structural components of professional and pedagogical competence of the future primary school teacher are determined and analyzed: motivational and valued, operational and activated, cognitive and technological, communicative, social.

Key words: professional competence, primary school teacher, structural components of professional competence.